

420. Veszvény határa

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő, B, LT

A község településrendezési tervéhez kapcsolódó régészeti hatástanulmány készítése során 2004. december 10-én terepbejárást végeztem a település területén. Előszörként az ipari gazdasági célra kijelölt területet és környékét vizsgáltam át, a 85. sz. út mentén a Fő utcától a Tordosa-csatornáig. Majd a község DNy-i részén a lakóterületbe vonni szándékozott parcellákat jártam be, a 85. sz. úttól É-ra egészen a Petőfi Sándor és Rákóczi Ferenc utcáig, Ny felé pedig a babóti határig. Az említett területeken régészeti lelet nem került elő.

A település ÉNy-i részén több régészeti lelőhelyről van tudomásunk. Ezen a területen *Tormostyán* (vagy *Tormostya*)-dűlőben egy honfoglalás kori temető, valamint ettől D-re egy langobárd fejedelmi temetkezés és egyéb leletek kerültek elő. Ez utóbbi területen most a felszínen leletet nem láttam.

A *Szilások-dűlőt* bejárva a település szélén húzódó kavicsbányáig, régészeti leletet itt sem találtam.

Tormostyán-dűlő: A 10. századi köznépi temető területét már művelésbe vonták. Mostani bejárásom során nem találtam a honfoglalás kori temetőre vonatkozó jelenséget, ugyanakkor sikerült pontosítani a 2003-ban lokalizált őskori település kiterjedését: déli irányban ugyanis még mintegy 200 m-rel nagyobb. Zömmel atipikus oldaltöredékeket találtam.

Ettől a helytől a Sírhegy felé eső, helyenként dombosabb határrészen nem került elő régészeti lelet. Bejártam a már régóta ismert *Sírhegy* lelőhelyet és környékét is. A félhold alakban elnyúló és a síkságból meredeken kiemelkedő dombon korábban késő bronzkori, hallstatt, kelta és avar leletek kerültek elő. A mostani bejárás során késő bronzkori és kelta edénytöredékeket találtam. Sikerült pontosítani továbbá a lelőhely kiterjedését: a domb teljes területét magában foglalja.

A volt tsz-majortól É-ra a Tordosa-csatorna melletti szántókon leletet szintén nem találtam.

TAKÁCS KÁROLY

421. Visegrád, Királyi palota

(Pest megye) Kk

A 2004. szeptember 14. és október 15. között végzett ásatással két területet kívántunk megvizsgálni: egyrészt a DNy-i palotaszárny előző években feltárt É-i szakasza előtti udvarrészt, másrészt a palota kerítésfalának déli előterét. A munka első szakaszában a DNy-i palota udvari homlokzata előtt nyitottunk öt 10×5 m-es szelvényt, melyek déli szélén 1 m vastag tanúfalakat hagytunk. Az I. és az V. szelvényben újkori pincék maradványai kerültek elő. A II. szelvényben egy újkori ház alapozását találtuk meg. Az I–III. szelvények déli oldalán, a középkor végi járósíntbe kutatóárkokat mélyítettünk. A középkor végi járósíntben a II. szelvényben egy élére rakott téglából álló beomlott faltömb került elő. A III. szelvényben ebbe a szintbe a palota homlokzata előtt

kerék beásás mélyedt, amelyből 16. század elejéről származó leletanyag került elő. Az V. szelvényben a Mátyás-kori lépcső két lépcsőfokának köve is előkerült.

A második munkaterületen hat szelvényt nyitottunk. Ezekkel megállapítottuk, hogy a palota mai kerítésfal a középkorban feltehetően soha sem volt egyszerű kerítésfal, hanem mindig épületek homlokzati falát alkotta. A terület Ny-i részén állt egy Anjou-kori, alapincézett épület, amelynek egy válaszfalát tudtuk megfigyelni. A terület K-i végén szintén előkerült egy Anjou-kori alapincézett épület, amelynek csak Ny-i végét találtuk meg. Ehhez igen közel, tőle Ny-ra egy másik, vele egykorú fal is előkerült. Később az épület és a másik fal közé egy pilléralapozás épült, amellyel együtt a terület K-i felén egy nagy kiterjedésű, habarcsalapozású padlót alakítottak ki, amely minden bizonnyal e nagyobb épület járósíntje lehetett. Sajnos az épület kiterjedését és funkcióját nem tudtuk megállapítani.

Később, legkorábban a Mátyás-korban, de valószínűbb, hogy inkább a 16. század elején egy nagyméretű műhelyépületet emeltek, részben a korábbi építmények falainak felhasználásával a mai kerítésfal déli oldalára. Az épület déli fala – ahol nem a régi falakat használták fel – ott téglából készült. Az épület közepén ablakot nyitottak a palota felé. Az ablakkal szemben valamilyen szerkezet alapozását készítették el. Sajnos a feltárás korlátozott volta miatt ennek a szerkezetnek a mibenlétét nem tudtuk megállapítani. Az ismeretlen funkciójú alapozás és az ablak között egy szemetesgödört találtunk, amelyből nagy mennyiségű vassalak és Mátyás-kori kályhacsempék kerültek felszínre.

Az épületen kívül egy feltehetően kövekre fektetett faszerkezetű kőfaragószín nyomai kerültek elő. Ennek hulladékanyaga – vörösmárvány- és durvamész-kő-szilánkok – arra vall, hogy vagy a palota, vagy a ferences kolostor építőműhelye helyezkedhetett el itt. A köztük talált Mátyás-kori kályhacsempetöredékek inkább az utóbbi feltételezést valószínűsítik. Feltehetően a műhely megszüntetése után épülhetett fel egy széles téglapadlós tornác az épület déli homlokzata elé. Ezzel egy időben megszüntették az épületen belüli szerkezetet is, alapozása fölé új, habarcsalapozású téglapadlót készítettek. Az épület pusztulása során a K-i végében álló Anjou-kori pince falai erősen lepusztultak, de a 18. században a pincét agyagba rakott falakkal kijavították, és újra használatba vették. A terület nyugati részére is épült egy újkori parasztház. A terület a 15. századtól valószínűleg már a ferences kolostorhoz tartozott, annak külső udvarán állt.

Munkatárs: Buzás Gergely.

SZŐKE MÁTYÁS

422. Visegrád, Rév utca 5.

(Pest megye) Kö

A 2004. augusztus 9. és szeptember 6. között folytatott feltárás során az ingatlanak mintegy harmadát-negyedét sikerült feltárni. A területen több középkori lakó-

ház került elő, melyek a 14–15. századi Visegrád civitas királyi székhelynek voltak nemesi lakóházai, illetve polgárházai. Az egyik épületet a 15. század második felében üvegműhelyé alakították. A műhely kivételesen jó állapotban maradt fenn, s minden valószínűség szerint azonosítható egy 1491-ben említett adattal, amely a mester nevére és megrendelői körére világít rá. Az 1700 m² kiterjedésű ingatlan műemlékileg és régészetileg védett terület. Az 1950-es években a telek utcafrontján már végeztek leletmentő feltárást, amelynek során 14. századi maradványokat találtak. A telek hátsó részén álló egykori lakóépülethez az elmúlt évtizedben sikerült hozzáférni (a ház leégett) és kiderült, hogy a lakóház Ny-i fala teljes hosszában középkori eredetű fal. 2004-ben a telek elülső részét, és az egykor leégett romos házat („B” épület) kutattuk meg.

Faszerkezetű ház és kőház alapjai

A telek utcafrontjánál (É-i végénél) nyitott kutatóárokban és szelvényekben egy 14. századi faszerkezetű épület maradványai kerültek elő. Pontos kiterjedését egyelőre nem ismerjük: hossza 7 m, szélességét nem sikerült megállapítani. Az épület omlásrétegében megmaradtak az épület átégett fagerendájának darabjai, és agyagos padlószintje is. A benne előkerülő kerámialeletek alapján korát a 14. századra tehetjük. Az épület omlásrétegétől É-ra a házhoz csatlakozó köves járófelület húzódik, mely szabályos kövekből illesztett felület, közlekedésre tökéletesen alkalmas. Szélessége 2,4 m, melynek délebbi 1 m széles szakasza lapos kövekből szabályosan rakott. Iránya K–Ny-i, s a falubeliek elmondása szerint a szomszédos telkek alatt is továbbhúzódik. A köves felület a középkori város egyik kisebb utcája lehetett. A kövezetből csekély mennyiségű lelet került elő.

A faépülettől délre egy másik épület húzódik, mely már kőépítésű, csak pincéje maradt meg, felmenő falai alig. A két épület között egészen kicsi a távolság (2 m); a két ház egymáshoz való viszonyát egyelőre nem ismerjük, de nem kizárt, hogy a két épület össze volt építve. Az alapincézett kőépület hossz tengelye É–D-i irányú, kiterjedése 12×8 m. A kőfal vastagsága 90 cm, déli oldalán angolaknás pinceablak nyílik, DK-i sarkán pedig a pince ajtaja található. Az ajtókeret élszedett profilú, íves keretű. Az ajtóhoz K felől pincegádort építettek, ezt egészében még nem sikerült feltárni. A pince DNy-i sarkában egészen a padlószintig mélyültünk le, ez a mai járószinttől 3,4 m mélységben van. A padló jól eldöngölt kemény agyagos föld. A pince boltozott volt, erre utalnak a betöltésben talált boltozati téglák, valamint a DNy-i pincesarok részleges elbontása is. Az épület felmenő falaiból csak egészen alacsony kősor maradt meg, így külső ajtónyílást nem találtunk. Az épület a leletek alapján 14–15. századi.

„B” épület

A telek hátsó, déli részén álló „B” épület első periódusához tartozott az egész épületet borító téglapadozat,

valamint az 1. helyiség keresztfalában kialakított kandalló. Ez a 14–15. század fordulóján épülhetett. Az épület ezután más funkciót kapott: a 15. század második felében belevételezett az üvegműhely, s ennek igényei szerint alakították át az épületet. Az épület tulajdonképpen két műhelynek ad otthont, a két-két helyiség két egymás melletti műhelyt jelent, amelyek között nincs átjáró. A két-két helyiség egymás tükörképe, szabályos kialakítással. A helyiségek mindegyikében egy üveghuta állt: a két legtávolabbi helyiségben egy-egy kerek kemence, míg a két középsőben két négyzetes. Az egykorú források alapján (Theophylos presbyter, Georgius Agricola) a kemencéket pontosan lehet rekonstruálni, noha funkciójuk már valamivel bizonytalanabb.

A források szerint az üvegekészítésnek három fázisa volt, az elsőben az alapanyagokat állították össze, és magas hőfokon olvasztották egybe. Azután a tömböket kivették, széttörték, s a kikészítő-kemencében olvasztották fel ismét a tégelyekben, melyekből itt is rengeteg darab maradt fenn. Ezután a tégelyekből kiemelték a fúvócsövekkel a folyékony üveget, hogy kifűjják, illetve formába öntsék. Ez a két munkaszakasz egy kemencében is folyhatott, melyre itt az első helyiség kerekded kemencéje, valamint a negyedik helyiség kemencéje szolgált. Ezt igazolja, hogy a legtöbb üveglvadék és üveglelet ebben a helyiségben koncentrált, továbbá itt jött elő a legtöbb üvegtégely is. Az üvegekészítés harmadik szakasza a temperálás volt, melyet többnyire különböző kemencében végeztek, az úgynevezett kiegyenlítő-kemencében. Ennek során, alacsonyabb hőfokon hűtötték le fokozatosan a kész üvegtárgyakat. Ezt a folyamatot valószínűleg a második és harmadik helyiség négyzetes alapú kemencéjében végezték. Az első helyiség kerek/ovális alapú kemencéje körül szabályos karéjban cölöplyukat alakítottak ki a padlóban. Ezek valamifajta emelvényt tarthattak, mely körbevett a hutát. Fellépve rá, könnyebb hozzáférést biztosított a huta nyílásaihoz, és a benne lévő öntőtégelyekhez.

Az épületben és környékén talált üvegtöredékek gazdag és változatos leletanyagról tanúskodnak. Vegyesen előfordulnak félkész és kész, illetve rontott darabok, továbbá sík és fűjt üvegek is. Nagy részük barnára oxidálódott, de megfigyelhető, hogy eredetileg többszínűek voltak. Egyik-másik üveg festett. Típusuk szerint megtalálhatóak az ablakszemek, palackok, kancsók, poharak, kelyhek töredékei, melyek formai jegyeik alapján a 15. század második feléből valók. Találtunk az üvegekészítés jellegzetes melléktermékeire is például: apró golyókat, melyek a tárgyak fűvászakor és a fűvócsóról való levágászakor keletkeznek, ekkor ugyanis a csőben maradt és kifolyó üveg csöppöt, vagy gömböt formál. Vanak egyéb hosszúkás formáltan „folyások” is, melyek szintén az üveg levágászakor keletkeztek. Sok üveglvadék, salak is előkerült, valamint az alapanyagokhoz szükséges kvarckavics is. Előkerültek vastárgyak, szerszámok is (például csipesz), melyek restaurálása folyamatban van. Az üvegleletek közül sok hasonló típusú és anyagú

tárgy a királyi palotából is előkerült, mely azt bizonyítja, hogy a mester királyi megrendelésre is dolgozott.

A „B” épület nagy valószínűség szerint azonosítható azzal a műhellyel, amelyet 1491-ben Hyppolit érsek esztergomi számadáskönyvében is említenek. Eszerint az Esztergomba költöző özvegy Beatrix királyné számára új lakószárny átalakításába kezdenek, melyhez 5000 ablakszemet rendelnek meg egy bizonyos visegrádi János mestertől. Ez körülbelül 20–30 ólomablak berakására elegendő. A feltárt leletanyag kora és típusa, valamint a műhelyek színvonala alapján nagyon valószínű, hogy az általunk feltárt műhely János mester műhelye. Az esztergomi megrendelés alapján nyilvánvaló, hogy János korábban az uralkodónak is dolgozhatott, valószínűleg épp az 1470–80-as években folyó királyi építkezések miatt költözhetett Visegrádra. Az üvegműhely előtt az épület nemesi lakóházként, vagy polgárházként szolgált, abban az időszakban, amikor Visegrád királyi székhely volt, és az uralkodó legbensőbb munkatársai vásároltak itt házakat. Több ilyen épületet ismerünk már Visegrádról, s a jelenleg feltárt „B” épület a nagyobb méretű, komolyabb házak közé tartozott. Az épület a magyar városrészben állt.

A telek elülső részében talált épületek, valamint a még feltáratlan „C” épület a késő középkori Visegrád város topográfiáját jelentősen gazdagítja. Első ízben sikerült régészetileg egy egész utcasort azonosítani, melynek a korábban már megkutatott iskolaépület is részét képezi. Az iskolaépület kétszintes középkori lakóházat takar, valamint egy másik, délre eső ház homlokzatát. A délre eső ház alapjai a Rév utca alatt húzódnak, ami azt jelzi, hogy a mai Rév utca a középkorban nem létezett. Létezett azonban közvetlenül mellette egy K–Ny-i irányú, valószínűleg a Dunára lefutó középkori utca, melyet ebben az évben ismertünk meg. Az utca É-i oldalán állt az iskolaépület alatti két épület, déli oldalán a most részben feltárt faépület. Az iskola, a faépület, valamint a közvetlenül mellette álló alapincézett kőépület egy homlokzati sorra rendezhető. Ehhez képest a nagyméretű, üveghutaként is szolgáló ház („B” épület) bizonyos mértékben kiugrik K-re. A „B” épület azonban valamivel későbbi, mint az említett házak; azokkal egy építési periódusban és talán egy homlokzati vonalra rendezve a „B” épület alatti korábbi építmény állhatott. Az erre felépített „B” épület inkább a „C” épülettel tartozott egybe (porta?), ami nem jelenti azt, hogy az említett épületekkel ne léteztek volna egy időben. A „B” épület és az alapincézett kőépület közötti szélesebb szakaszon (13 m) elképzelhető, hogy volt egy másik utca, amelynek déli oldalán állt volna a „B” és „C” épület. Ezen a ponton a középkori járószintig még nem mélyültünk le. Az említett utcasor és a „C” épület viszonya még tisztázatlan, vagy egy újabb, K-re eső házsor részét képezte, vagy – a már említett módon – összetartozott a „B” épülettel. A barokk kori épületek, és a 18. századi térképek szerint egyébként úgy tűnik, hogy az újkori telekhatár megőrizte a középkorit.

SZŐKE MÁTYÁS

423. Visegrád, Salamontorony utca 3.

(Pest megye) Kk, Kú

2004. augusztus 9. és szeptember 3., valamint október 11–12. között végeztünk régészeti kutatást a telken (hrsz.: 13). Az itt álló villaépületet, az egykori Pálffy-Daun ház jelenlegi tulajdonosa szállodává kívánja átalakítani. A felújítás során a villaépülettől É-ra elhelyezkedő teraszon egy úszómedencét kívánnak kialakítani.

Mivel az érintett terület része volt a középkori Visegrádnak, megelőző feltárást kellett elvégezni.

A területen korábban is voltak kutatások. 1954-ben az ingatlan területén régészeti feltárást folyt Héjj Miklós vezetésével. Ennek során a lakóépülettől délre eső teraszos kialakítású területen három helyen nyitottak kutatóárkot. Ezekben középkori falmaradványok kerültek elő. A felső teraszon 14. századi boltozott épület (talán pince) maradványait figyelték meg. A kutatás dokumentált.

1977-ben a villaépülettől DNy-ra olajtartály elhelyezési munkálatainál két K–Ny irányú középkori kőfal 4 m hosszú szakaszát, ez alatt egy 14. századi agyagfalú ház részleteit, udvarszintet, tűzhelymaradványokat tárt fel Héjj Miklós és Gróh Dániel. Itt egy nagyméretű, grafitos agyagból égetett keresztelőmedence talprészlete is előkerült.

A telken középkori településrészlet, illetve épületmaradványok előbukkanását reméltük. A szomszédos telkeken (Salamontorony utca 1., 2., 4., 5., 6., 7., illetve a Salamontorony utca teljes hosszában az úttengelyben) kerültek elő korábban 14–15. századi épületmaradványok és falak, valamint 16–17. századi sírok.

A villaépülettől É-ra elhelyezkedő felső teraszon az ide tervezett úszómedence területén egy 6×11 m-es területen alakítottuk ki az egyik szelvényünket. Ezt a területet közművekkel igen nagymértékben megbolygatták. A szelvény ÉNy-i sarkában egy É–D irányban húzódó árokszerű mélyedést lokalizáltunk, amelynek Ny-i és É-i oldala a szelvény területén kívül esett, déli végződését modern kori közműárkok elvágták. A K-i oldalon, egy rövid szakaszon megtaláltuk az árok szélét. Betöltéséből gazdag leletanyagot bontottunk ki. A nagy mennyiségű kerámiatöredék mellett nagyszámú állatcsontot (különösen sok halszállkát és pikkelyt), több vastárgyat (sarkantyú, vaskések, ruhadísz) és kevés üvegtöredéket is begyűjtöttünk. A leletanyagot a kerámia alapján egyenesen a 14–15. századra lehet keltezni. A szelvényben más régészeti objektum vagy lelet nem volt. Ettől a szelvénytől Ny-ra húzódó É–D irányú támfal déli és Ny-i sarkánál „L”-alakú 1,1 m × 60 cm-es, 90 cm mélységű szondát nyitottunk a támfal alatti rétegek, illetve a fal-sarok és falalapozás vizsgálatára. Noha az alapozás tisztításakor középkori téglaidomot is leltünk, az alapozás kövei és a kövek között kitöltő habarcs újkoriak, a támfal tehát nem keletkezhetett a középkorban.

A villaépülettől délre eső felső teraszon nyitottuk meg a második szelvényt, ettől Ny-ra pedig az első árkot. Mindkettő a Héjj Miklós vezette 1954-es feltárással